

Јасмина С. Вељковић*
Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

УЛОГА МОТИВАЦИЈЕ У ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОМ КОНТЕКСТУ

Апстракт: Да би човек успео да мотивише друге, он пре свега мора да пронађе адекватан начин да мотивише самог себе. Веома је важно знати, шта је то што мотивише људе у окружењу, да би рад са њима био успешнији. Мотивација подразумева процес покретања и усмеравања људског понашања, то је унутрашња сила која нас покреће да остваримо циљеве и задовољимо своје потребе. Већа радозналост и интересовање доприносе постизању бољег успеха на свим пољима, а посебно успеху ученика у школи. Насупрот томе, недостатак мотивације спутава да се било шта уради на квалитетнији и бољи начин. Слабија мотивација доводи до неуспеха, до тога, да човек обавља активности без амбиције и са великим потешкоћама. Проучавањем литературе жели се утврдити какву улогу има мотивација у васпитно-образовном контексту, што уједно представља и основни циљ. Такође се жели указати на значај мотивације у настави. У раду је коришћена историјска метода, као основна метода историјских истраживања и анализа садржаја педагошке документације. Један од основних задатака наставника јесте да упознају ученике са природом мотивације и укажу им на поступке којима се развија мотивација код ученика за учење. То је кључ који води успеху како наставника, тако и самих ученика.

Кључне речи: *мотивација, настава, наставници, школа, ученици.*

УВОД

Nulla dies sine linea
(Ниједан дан без потеза)

Опште је познато, да би човек успео да мотивише друге, он пре свега мора да пронађе адекватан начин да мотивише самог себе. Веома је важно сазнати шта је то што мотивише људе око нас, да бисмо успели у раду са њима. Сваки појединац суочава се са питањем мотивације, како сопствене тако

---

* jasmnaduskicacile@gmail.com

и других, у различитим активностима и областима. Мотивација представља унутрашњу силу која нас испуњава покретачком снагом да остваримо циљеве и задовољимо своје потребе. Израз „мотивација” потиче од латинске речи „moves, movege” што значи: кретати се. Мотивација зависи од: личности самог ученика, социјалне средине, породичног окружења, потребе за успехом, школе, пола ученика, узраста и многих других фактора. Она може бити различитог степена изражености. Појединци се разликују како по нивоу мотивације, тако и по њеном квалитету. Мотивација је оно што покреће наставу и активности у оквиру ње. Зато је она важна у васпитно образовном раду. Она је неопходна за постизање успеха, како на било ком плану, тако и у самом процесу учења. Подстицање мотивације ученика за учење постиже се применом различитих поступака у настави и специфичном организацијом наставног процеса. Постоји унутрашња и спољашња мотивација. У самој сржи унутрашње мотивације налазе се мотив постигнућа и мотив радозналости. Први мотив се испољава у тежњи да се постигне успех у некој активности, у овом случају у учењу. Са друге стране, мотив радозналости истиче да, с обзиром на то да је свако дете по природи радознано, увек спремно да се чуди, поставља питања и поред свега тога истражује, улога и поступци наставника и васпитача јесу од великог значаја. Главни проблем који се јавља јесте на које начине мотивисати ученике да уче, како подстицати ученике у школи, кроз наставу. Данашњи ученици су најчешће незаинтересовани за наставу. Да би постигли успех у учењу, битно је заинтересовати их и мотивисати.

УНУТРАШЊА МОТИВАЦИЈА И ШКОЛСКО УЧЕЊЕ

*Најгори грех наставе јесте досада
(Хербарт, Ј. Ф.).*

Квалитативне разлике у процесу учења и квантитативне разлике у памћењу чињеница од стране ученика јесу резултат различитих мотивационих услова.

Истиче се да је тип мотивације за читање одређеног текста, важан фактор који утиче на избор приступа учењу и да одређује нивое исхода. Бесвик (Beswieck, 1971) истиче повезаност између радозналости и учења путем открића. Сускинд (Suskind, 1969) је указао на везу између различитих врста питања у настави и побуђивања радозналости код ученика. Розенфелд (Rosenfeld, 1971) је испитивао утицај наставника на тежње ученика. Међу истраживачима МекКлиленд (Mc Clelland, 1953) нуди неколико предлога за побољшање мотива за постигнућем: побољшање слике о себи, карактер међуљудске атмосфере, повезивање мотивације са догађајима у свакодневном животу и остале. Цвић (1976) мотивацију ученика везује за активност наставника у појединим етапама наставног рада и организованост ученика као субјекта

наставе. Пољак (Poljak, 1977) говори о наставним системима. Говори о димензији од спољашњих до унутрашњих мотива, при томе истиче да су у вишим системима у већој мери потребни унутрашњи мотиви, јер ће ученик тек након дуготрајног напорног рада добити повратну информацију о постигнутом успеху. Филиповић (1980) наглашава мотивацију наставника и мотивацију ученика и њихову међусобну везу. Мотивација ученика обухвата: радозналост ученика; тежњу ка већим достигнућима; међусобно поверење, уважавање и испомагање у раду субјеката наставе; одговорност у раду и култури рада ученика; дидактичко-методичке процесе у настави; похвале и награде ученика и такмичење у групи, колективу и широј заједници. Блум (Bloom, 1976) истиче четири елемента инструкције у процесу школског учења: знаци, самоприлагођавање ученика, поткрепљење и корективни фидбек. Ницковић (1979) истиче да је стварање и одржавање подстицајне климе и међуљудских односа у одељењу битан услов побољшања стања у области мотивације и стимулације учења у настави. Поред њега, Филиповић наглашава колектив ученика. Сматра да се најчешће мотивација веже за полазнике и водитеље, њихове односе и колектив у коме субјекти живе и раде.

Хавелка и Андрејевић (1979) су испитивали присутност и решавање мотивацијских проблема у нижим разредима основне школе.

Утврдили су ситуације у којима опада мотивација ученика:

- 1) *теškoће везане за својства задатака;*
- 2) *теškoће везане за начин рада на часу;*
- 3) *теškoће које искришавају у зависности од тренутне ситуације на часу или непосредно пре почетка часа;*
- 4) *процене наставника у којој мери проблеми у настави произилазе из:*
  - a) *личног односа ученика према учењу;*
  - b) *из садржинских својстава задатака којима се баве на часовима;*
  - v) *из методичких решења која наставници најчешће користе;*
  - г) *због деловања различитих ванпедагошких чинилаца (Палекчић, 1985).*

Поред тога што се преференције ученика разликују, могуће је утицати на формирање унутрашњих мотива за учење. Унутрашњи мотиви су више развијени код ученика, који су усвајали наставно градиво путем теоријских уопштавања. Истиче се да се квалитетним наставним процесом, може подстицати и развијати унутрашња мотивација и код ученика који имају и код оних који немају развијену унутрашњу мотивацију за учење. Унутрашња мотивација зависи од карактера успостављеног односа између спољашњих подстицаја и активности ученика. Квалитетнија настава може пробудити и развити мотивацију код ученика и кад она код њих претходно није била испољена. Основни услов је да постоји допуњавање. Познато је да предмети и наставни садржаји ученике привлаче различитим степеном заинтересованости.

Мотивационе карактеристике наставних садржаја зависе од тога колико су они успешно изграђени у одређене целине. Развијајући одређене когнитивне и образовне структуре, ученици постају унутрашње мотивисани за учење одређених садржаја. Наставни садржаји треба да представљају изазов ученицима, треба да их подстичу на даље сазнавање, на размишљање, на самостални рад и трагање, на заузимање властитих ставова. Могућност повезивања различитих приступа у решавању неког проблема јаче ангажује унутрашњу мотивацију ученика, јер у тим ситуацијама се смисао одређених проблема адекватније и дубље сагледава. Краће лекције, нарочито у почетку учења одређених садржаја, изазивају јачу мотивацију. Важно је знати и како преносити наставне садржаје, да би они васпитно-мотивационо деловали на ученике. Мотивациони ефекти наставних садржаја зависе од начина излагања. Интересантност наставних садржаја зависи од самог излагања наставника. Избор ученика показује да се мотивација за учење може побудити на следеће начине код учења новог градива: утврђивањем претходних нивоа стечених знања ученика, као основа за ново учење; слушање и памћење основних чињеница, али и постављање питања, откривање у тражењу одговора, решавањем проблема. Активнији и сложенији облици учења, утичу на развијање унутрашње мотивације за учење код ученика. Такође, приступи који укључују јачу активност ученика утичу на јаче буђење унутрашње мотивације. Интелектуална стимулација од стране наставника, односно могућност интелектуалне активности вишег нивоа од стране ученика – доприносе развијању унутрашње мотивације за учење. Унутрашња мотивација се подстиче ако се у наставном процесу инсистира на вишим нивоима знања; ако се реално и објективно оцењује испољено знање; ако се користе различити начини испитивања и проверавања. Да би спољашњи подстицаји могли утицати на побуђивање унутрашње мотивације за учење, потребно је да се они дају за коначне резултате, за уложене напоре, труд, испољено знање, манифестоване способности. Оцене се могу окарактерисати као подстицаји који су повезани са буђењем унутрашње мотивације за учење. Мотивациони ефекти оцена зависе и од начина како ученик процењује ефекте добијених оцена, односно због чега их је добио. Унутрашња мотивација је повезана са квалитетом наставног рада, који је у великом степену повезан са карактером односа наставник-ученик. Успех ученика, односно степен и карактер унутрашње мотивације ученика, зависи и од тога у каквом се колективу, односно школи, ученици налазе. Од наставника зависи да ли ће настава бити стереотипна или инвентивна и стваралачка, што је у најужој вези са карактером мотивације ученика. Од природе наставних процеса и од критеријума његових исхода, зависи и карактер мотивације који се у том процесу побуђује и развија. Уколико се у наставном процесу инсистира на нижим нивоима стицања знања и уколико се у фази испитивања и проверавања знања ученика, превише обраћа пажња на памћењу наученог, утолико ће и постојати потреба за спољашњом мотивацијом. Маркс (Marks, 1967) истиче да се на младе може утицати подстицајем њихове мотивације и унапређивањем њихових потенцијала. Спољашње подстицаје треба усмеравати ка унапређивању

потенцијала ученика, односно ка развијању унутрашње мотивације за учење, напредовањем и стваралачким деловањем. Унутрашња мотивација се мора сагледати у склопу целокупних активности односа у школском учењу. Мотивација за учење усмерава ученике на квалитетније приступе школском учењу. Може се јавити понекад да су односи између наставника и ученика директно условљени недостатком стваралачког односа наставника према својим обавезама у процесу школског учења.

УТИЦАЈ УНУТРАШЊЕ МОТИВАЦИЈЕ НА ПОСТИГНУТЕ РЕЗУЛТАТЕ У ШКОЛСКОМ УЧЕЊУ

Мотивација јесте један од основних услова добрих резултата у настави. Ученици који показују већи степен радозналости постижу боље успехе на тестовима школског постигнућа, у односу на оне ученике који показују нижи степен радозналости. Истиче се значајна веза између мотивације, општих способности и успеха у школском учењу. Исти ниво развијености општих способности, уз различито развијену мотивацију, даваће и различите резултате у школском учењу. Мотивација је, један од услова за активирање способности, односно когнитивних процеса и структура којима се остварује процес усвајања знања. Процес школског учења представља присутан фактор који може да истакне однос мотивације и школског исхода. Када се сагледава повезаност између унутрашње мотивације и услова у настави, може се истаћи да процес школског учења, већим делом није усмерен на подстицање и развијање унутрашње мотивације код ученика. Мерење мотивације може помоћи да се открије индивидуална мотивациона структура личности ученика, да се осветли рад наставника и школе у целини. Претпоставља се да се снага унутрашње мотивације у школском учењу мења у зависности од тога како се схватају исходи школског учења, односно колико се унутрашња мотивација повезује са остваривањем циљева школског учења. Ефекти унутрашње мотивације јесу краткорочни и одложени, односно јављају се често знатно касније у свом пуном значењу. Посебно се истиче значај унутрашњих мотива на исходе школског учења. Кроз утицај унутрашње мотивације преплиће се и утицај интелигенције. Мотивација утиче на постизање бољих резултата, али и постизање добрих резултата делује повратно на буђење и јачање унутрашње мотивације за учење. Она, такође утиче на формирање одређених квалитета личности.

ПЕДАГОШКИ И ДРУШТВЕНИ ЗНАЧАЈ ПОДСТИЦАЊА УНУТРАШЊЕ МОТИВАЦИЈЕ ЗА УЧЕЊЕ

Унутрашња мотивација је основа за подстицање и развијање креативних потенцијала личности. Свака теорија васпитања и образовања полази више или мање од одређеног схватања природе мотивације. Значајно је истаћи уску везу између циљева васпитања и образовања уопште и циљева и задатака школе, односно школског учења и унутрашње мотивације. У различитим одређењима свестрано развијене личности се наглашава значај унутрашње мотивације. Васпитање слободне и стваралачке личности је повезано са побуђивањем унутрашње мотивације. У неким истраживањима је утврђено да ученици који постижу слаб успех у школи истовремено имају и проблеме у понашању. То су истовремено и ученици који показују и низак степен мотивације за учењем. Велики је значај мотивације и за васпитање уопште. Значајна је њена улога за адекватно реаговање личности на психолошке стресове. Унутрашња мотивација јесте прожимајући квалитет личности, који се не може развијати и формирати независно од других способности и особина личности.

У зависности од тога која врста мотивације доминира у процесу школског учења, може се говорити о величини и карактеру њеног значаја у школи. Што је процес учења на вишем квалитативном нивоу, већа је могућност утицаја унутрашње мотивације на резултате у школском учењу. Доказано је да ученици који имају развијену унутрашњу мотивацију за учење су мање осетљиви на колебања у квалитету наставног рада, што значи да они могу да постижу добре успехе и када је квалитет процеса учења на доста ниском нивоу и обрнуто. Утврђено је да је даљи развој самоуправљања ученика и наставника повезан и са подстицањем унутрашње мотивације. Формирање, подстицање и развијање унутрашње мотивације јесте под утицајем ширих фактора, како у школи тако и изван ње. Одговорност за подстицањем и развијањем унутрашње мотивације за учење код ученика не ослања се само на школу, већ и на друштво у целини. Та одговорност проистиче из великог друштвеног значаја развијене мотивације за учење, са једне стране и у великом значају друштвених услова за развој унутрашње мотивације, са друге стране. Ученици који имају развијену унутрашњу мотивацију за учење, формирају онај став према учењу и раду који од њих друштво очекује, а што са своје стране омогућава да они успешно обављају не само своје радне него и друге функције. Велики је утицај породице на развој мотивације за учење код ученика. Претпоставља се да одређени друштвени услови утичу на стварно испољавање, интензитет, као и на карактер и њен смер код ученика (Палекчић, 1985).

УЧЕЊЕ СТРАНИХ ЈЕЗИКА И МОТИВАЦИЈА

Приликом учења језика, а који често може бити и незанимљив и напоран процес, жеља која нас покреће може имати кључну улогу. Без довољне мотивације, чак и најсјајнији ученици не могу да постигну добре резултате. Мотивација је један од најзначајнијих фактора у успешном овладавању новим језиком. Бити мотивисан значи бити покренут на неко деловање. Мотивисана особа је она која снажно усмерава своје понашање према одређеном циљу. Количина мотивације може да буде иста, али природа и фокус мотивације се разликују. Према извору мотивације јавља се основна подела на *интринзичну* – ону која потиче од саме особе, без спољашњих утицаја и на *екстринзичну* – мотивисану спољашњим стимулансима. Интринзична мотивација је све оно што нас изнутра наводи на неку активност и одређује њен смер, интензитет и трајање. Карактеришу је радозналост, заинтересованост за саму активност, жеља да се зна и разуме и задовољство због знања које се стиче у процесу учења, доживљај успеха и сопствене компетентности. Код интринзичне мотивације жеља за успехом и уживањем у изазову су независни од могућих социјалних и материјалних добитака. Интринзична мотивација се остварује под дејством биолошких или психолошких структура. Особа је интринзично мотивисана када осећа интересовање према задатку који ради, као и када задовољство које се стиче у том процесу постаје главни мотивациони фактор.

За висок ниво интринзичне мотивације, неопходно је задовољење потребе за компетенцијом и аутономијом. Учење под утицајем унутрашње мотивације се огледа у трајности памћења и квалитету усвојености садржаја. Екстринзична мотивација јесте све оно што нас споља наводи на активност и одређује њен смер, интензитет и трајање. Ова врста мотивације може бити различитог типа.

Постоје два утицајна модела мотивације у учењу страног језика:

- 1) *друштвено-образовни модел;*
- 2) *процесни модел.*

Према Гарднеровој теорији, мотивацију чине четири компоненте:

- 1) *циљ учења;*
- 2) *интензитет мотивисаности;*
- 3) *жеља да се језик научи;*
- 4) *ставови према чину учења и према језику (Петковић, 2011).*

ТЕОРИЈЕ МОТИВАЦИЈЕ И ЊИХОВО ПРОЦЕЊИВАЊЕ

Неке спољашње теорије мотивације захтевају анализу фактора попут перцепције, очекивања, вредности као и њихове интеракције. Оне се називају процесом теорија мотивације. Најзначајније од њих јесу:

- 1) *Адамсова теорија праведности*;
- 2) *Врумова теорија очекивања*;
- 3) *Портер-Лоулеров модел очекивања* (Петковић, 2011).

Заједничко овим теоријама је изражено очекивање људи да ће њихово остваривање циљева довести до одређених ефеката.

Адамсова теорија праведности полази од претпоставке, да људи обављају одређене активности очекујући неку врсту награде. Активност која се обавља он назива *инпут*. Награда за *инпут* се назива *аутпут*. Уколико особа има осећај да је њен инпут адекватно награђен аутпутом, постаје задовољна и мотивисана да настави са истом количином инпута. Међутим, ако особа има утисак да уложени инпут надмашује *аутпут*, постаје демотивисана.

Теорија Виктора Врума – Врум процес мотивације посматра као когнитивни процес у којем појединац рационално и слободно одлучује да ли ће и које ће понашање предузети у зависности од његових процена тих понашања. Основне појмове ове теорије Врум дефинише као *валенцу*, *инструменталност* и *очекивање*. То значи, да се мотивација повећава уколико су сва три елемента висока, а смањује се смањењем сваког појединачног елемента.

Портер – Лоулерова теорија тврди да особа треба да поседује извесне одговарајуће способности, као и да разуме захтеве после кога би уложила труд и остварила жељени ниво постигнућа. Још једна теорија битна за спољашњу мотивацију јесте *Локова теорија постављања циљева*. Она полази од претпоставке да људи планирају своје поступке и понашају се у складу са својим плановима.

ИНТЕГРАТИВНА И ИНСТРУМЕНТАЛНА МОТИВАЦИЈА

Интегративна мотивација као оријентација за учење језика постоји онда када особа жели да научи што више, да се у одређеној мери приближи или идентификује са културом циљаног језика. Интегративна мотивација је релевантна пре свега за досељенике који уче језик земље у коју су се доселили. Она одражава циљ за учење језика због интересовања преме другој говорној заједници. Ученици који изаберу интегративну мотивацију уместо инструменталну,

као опис своје мотивације за учење језика показују виши ниво интензитета мотивације.

Инструментална мотивација односи се на жељу ученика да научи језик, како би остварио неки циљ попут добијања посла, побољшања личне културе, напредовања у каријери. Инструментална мотивација може бити веома јаког интензитета и често је јача од интегративне мотивације. Ученик може истовремено бити и интегративно и инструментално мотивисан, јер једна не искључује другу. Од кључног значаја не мора бити инструментална или интегративна мотивација, већ мотивација која се снажно развија у току процеса учења. Јавља се пет могућности које некога могу да мотивишу да учи страни језик:

- 1) *ради личне културе;*
- 2) *ради евентуалног наставка студија у иностранству;*
- 3) *због посла;*
- 4) *из задовољства;*
- 5) *због лепоте самог језика (Петковић, 2011).*

Јулкунен је спровео истраживање чији су узорак били средњошколци у Финској. Ту се наглашава важност разреда, разредног окружења и тежине задатака који се дају ученицима и који утичу на мотивацију за учење енглеског језика.

Најбоље резултате показала је кооперативна ситуација учења, где ученици у решавању задатака нису подељени према знању. Ученици су најбоље били мотивисани када су добијали задатке отвореног типа.

Ученици који виде себе као чланове своје изворне групе и са њом имају снажну везу, који такође сматрају да релативни статус те групе подлеже променама и да је етнолингвистичка виталност групе висока, остварују слабије резултате у учењу страног језика (Милошевић, 2019).

КАКО МОТИВИСАТИ УЧЕНИКЕ?

На пад или пораст мотивације могу утицати како спољашњи тако и унутрашњи фактори. Унутрашњи фактори односе се на индивидуалне карактеристике ученика, њихова интересовања, одговорности, труд који улажу, однос према успеху. Спољашњи фактори тичу се атмосфере у учионици, атмосфере у групи, наставника, тежине задатка. Уколико особа не разуме како то што учи води остварењу циља, мотивација ће изостати. Ученици који су мотивисани да уче језик само да би избегли неуспех, ретко постигну више од задовољавајућег минимума знања. Због тога је важно хвалити их и награђивати уз подсећање, да од онога што науче највише могу имати користи они сами.

Ноелс, Пелетиер, Клемент и Валеранд спровели су истраживање под називом „Зашто учиш страни језик?” и „Оријентације мотивације и теорија самоодређивања”. Истраживањем се тежила утврдити корелација између мотивационих типова и разних оријентација у учењу страног језика, као што су путовања, пријатељство, знање и инструментална оријентација.

Добијени резултати показују да:

- 1) слаба мотивисаност код ученика (студената) постоји, али је незнатна у односу на значајност унутрашње и спољашње мотивације за учење страног језика;
- 2) инструментална оријентација и спољашња регулација су снажно повезане;
- 3) путовања, пријатељство и знање су повезани са идентификованом регулацијом и унутрашњом мотивацијом (Милошевић, 2019).

МОТИВАЦИЈА НАСТАВНИКА

Мотивација наставника огледа се у жељи наставника да се прилагоди самом педагошком процесу. Због тога је атмосфера у учионици веома важан фактор у мотивацији наставника. Мотивација наставника требало би да буде све оно што наставника чини срећним, задовољним, посвећеним и преданим, инспиришући га да да свој максимум у наставном процесу, од чега имају велике користи и ученици и само друштво. И наставници могу бити интринзички и екстринзички мотивисани. О *интринзичкој* мотивацији је реч када је наставник мотивисан жељом да успе, да буде што бољи, када воли свој посао и ужива у њему. *Екстринзичко* мотивисани наставници мотивисани су платом, титулама и похвалама (Петковић, 2011).

Циљ једног од спроведеног истраживања био је да се испита мишљење наставника о томе колико је важна мотивација за учење, на које све начине се може подстицати у настави, као и о њеном значају за постигнуће ученика. Спроведена је анкета у којој је учествовало педесет и девет наставника основних школа на подручју града Новог Сада, 2018. године.

Добијени резултати истраживања истичу следеће:

- 1) наставници виде мотивацију као покретачку снагу за стицање знања, за учење и напредовање ученика;
- 2) наставници углавном користе похвале и охрабрења, различите методе и технике поучавања, наставна средства, као и различите врсте истраживачких активности ученика;

- 3) међу ученицима преовладава највише спољашња мотивација, истичући да су родитељи ти који више подстичу код своје деце ову врсту мотивације, док наставници акценат више стављају на унутрашњу.

Такође, резултати овог истраживања су показали да наставници истичу важност своје улоге у развоју и одржавању мотивисаности ученика. Према мишљењу испитаника, разредна клима која је погодна за развој мотивације јесте она у којој се подстиче толеранција, међусобно поштовање и сарадња, као и она у којој ученици имају слободу да постављају питања и да започну разговор без икаквог притиска или неугодности (Томчић и Момчиловић, 2018).

МОТИВАЦИЈА ЗА УЧЕЊЕ

Разумевање човекове природе и мотивације

Још једно карактеристично схватање о природи мотивације, проистекло је из гледања на човека као на механички систем. Тумачење мотивације настало је под утицајем Дарвиновог схватања човека као „животиње”. Тиме се човеково понашање покушало објаснити моделима понашања животиње. Сматрало се да у основи људских покретача стоји одређен број биолошких мотива и да они условљавају човеково понашање и активност. Целокупна мотивација сводила се на објашњење основних нагона и њиховог задовољења. У прву групу Маркс (Marks, 1976) убраја поробљивачке потребе, а у другу групу праве човекове потребе, које човека ослобађају, које му омогућавају да оствари потенцијалне могућности за стваралачко друштвено деловање, да човек оствари себе као људско биће. Маркс увек истиче људски и друштвени карактер потреба. Он на многим местима истиче основне потребе. Самоостварење човека се истиче као основна потреба. Оно што мотивише личност јесте човекова потреба да се оствари као личност. Како човек стваралачком делатношћу остварује и своју генеричку суштину, у том снажном односу према природи и друштвеној средини формира се и његова мотивација. Мотивација има своје изворе у емоционалним, вољним и интелектуалним функцијама човека. Мотив се најчешће одређује као покретач активности. Сам процес покретања, одржавања и усмеравања активности назива се мотивација. У учењу учествују скоро сви потенцијали личности. Истиче се да је мотивација један од основних услова добрих резултата у настави. До знања се долази уколико ученици и студенти желе и хоће да савладају и усвоје одређено градиво. Настава и учење могу да остваре жељене резултате само ако су свестрано мотивисани у току целог процеса формирања личности. Мотивација је значајан фактор и при активирању способности и особина личности које учествују у учењу. Она често не делује директно на учење, већ индиректно, преко појачане пажње, већег интересовања, уложених напора и веће спремности за савлађивање бројних препрека које стоје на путу остварењу циља учења. Тако да, од

самог квалитета мотивације зависи у великој мери ефикасност и квалитет резултата учења. Степен и квалитет искоришћености интелектуалних потенцијала личности у највећој мери зависе управо од снаге мотивације, што је необично значајно за школско учење и радну успешност. Највеће тешкоће произилазе из сложености људске мотивације. При мерењу мотива треба водити рачуна:

- 1) *да је мерење мотива могуће само на основу прикривених посредника, који се откривају у несвесном понашању личности;*
- 2) *да се о снази мотива закључује на основу испољеног понашања. Међутим, постоји велики број испољавања које мотиви изазивају;*
- 3) *да дејство мотива никад није појединачно, већ се њихов утицај јавља са другим мотивима. Последице различитих мотива могу бити сличне;*
- 4) *да само мерење изазива промену код мотива и његовог утицаја (Булајић, 1990).*

Обавеза и мораће имају значајну мотивациону снагу. Бројни су примери који показују да добровољно многе послове не бисмо никада урадили. Учење није тако забавно, привлачно и много интересантно, па се унутрашњи мотиви морају комбиновати са спољним притисцима. За потпуније упознавање мотивације учења одраслих, потребно је утврдити мотиве због којих одрасле особе улазе у процес образовања, као и мотиве због којих не улазе у процес образовања.

Жеља за стручним усавршавањем и жеља за даљим напредовањем у раду и звању најизраженији су мотиви веома успешних студената, а за мање успешне основни мотив за студирање био је захтев њихове радне организације. Веома успешни студенти желе да постигну значајно бољи успех од мање успешних. Код успешних студената изражен је висок степен слагања између оног што желе да постигну и онога што сами планирају. Веома успешни студенти имају изразито боље интелектуалне способности од оних који су мање успешни. Успех у школи знатно зависи од развијености и нивоа интелектуалних способности за учење. Палекчић (1985) је посебну пажњу посветио утврђивању односа између одговарајућих фактора у извођењу и организацији процеса школског учења и унутрашње мотивације, са једне стране и анализи односа између унутрашње мотивације и успеха ученика, са друге стране. Основни резултати до којих је Палекчић дошао јесу:

- 1) *садржај унутрашње мотивације испољавају; мотив радозналости, мотив за постигнућем и ниво аспирације;*
- 2) *ученици са развијенијом унутрашњом мотивацијом поседују следећа својства: већи количник интелигенције, виши ниво апстрактног мишљења, савесност, непоколебљивост, озбиљност;*

- 3) *постоји значајна повезаност унутрашње мотивације и неких породичних варијабли;*
- 4) *развоју унутрашње мотивације доприносе мишљења ученика о пожељним начинима организовања извођења и процеса школског учења (Булајић, 1990).*

Они указују на то да се квалитетнијим наставним радом утиче на развој мотивације личности.

Под мотивацијом у току школовања, Цвијић (1980) сматра да треба приписати организацији рада, положају ученика у настави, али и ученицима, њиховим родитељима и социјалној средини. Стечене или социјалне мотиве личност формира у току учења, развојем у социјалној средини.

Разлике се јављају због различитих социјалних средина у којима су настала. Мотивација је један од најзначајнијих чинилаца људске активности, па и активности у ситуацији учења.

Значи да је мотивација, са једне стране одређена, карактеристикама циљева, а са друге стране, особинама личности, значајним за процену. Појединац ће бити мотивисан за неко понашање пре свега ако процени да је у стању да га и изврши. Појединац тежи да сазнања буду логички повезана и усклађена и та (не)усклађеност између сазнања представља врло снажан извор мотивације у свакодневном животу. Човек кроз процес мотивације тежи остварењу својих људских потенцијала, да развија и реализује бројне способности. Мотивационо понашање је усмерено ка будућности, новим потребама и циљевима.

На запослене који су потпуно мотивисани и поступају по својој властитој вољи, често са стране гледају као на „самовољнике”. Ако неко може да мотивише, онда тај може и да демотивише. Важно је да човек не дозволи да га други подвргну „мотивисању”. Ако сам преузме одговорност за своју мотивацију, неће се препустити демотивисању околностима и другима (Sprenger, 2000).

У настави се долази до одређених резултата, који се изражавају кроз категорије „успех” и „неуспех”. *Школски успех* се може дефинисати као ниво остварења васпитно-образовних задатака школе који се мери и изражава оценом. Оцењивање има и мотивациону функцију. Оцена представља довољно јак мотив да би се ученик за њу борио. Занемаривање, запостављање или непридавање значаја оцењивању, значи запостављање једне од његових кључних функција, а то је подстицање целокупног развоја личности ученика. Настава и активности везане за наставу, као и понашање наставника и њихова очекивања од ученика, сматрају се најчешћим предзнаком слабог успеха у школи. Према Блуму, на школски успех, утичу: когнитивне карактеристике, афективне карактеристике и квалитет наставе.

Подршка наставника је опажена као најјача подршка у постигнућу ученика, затим подршка родитеља и на крају вршњака. Подршка наставника и родитеља директно се одражава на постигнуће ученика. Позитивна интеракција са наставницима и вршњацима утиче на бољу мотивацију за учење. Постигнуће ученика је боље када наставник:

- 1) *наставу сматра темељом своје професионалне улоге;*
- 2) *од ученика очекује савладавање градива;*
- 3) *највише времена посвећује академским активностима.*

Позитивна клима у одељењу може имати важну улогу у предупредивању школског неуспеха.

НЕУСПЕХ У ШКОЛСКОЈ КЛУПИ

Уколико ученик не постиже успех у складу са својим способностима, за њега се може рећи да је неуспешан или неадекватно успешан. Неуспех је истакнут и као синоним за појам ненапредовање и односио се на ученике који не иду упоредо са својом узрасном групом у школском раду. За идентификовање неуспешних ученика као процедура може да буде примењено и номиновање.

Типови неуспешних ученика

Окоњ говори о неуспеху као о последици нарушавања односа између ученика, наставника и спољашњих услова, односно као последици неусклађености између могућности ученика и захтева који се пред њим постављају. О неуспеху у школи може се говорити као о континуираном или дисконтинуираном процесу, ако се континуитет успеха одреди као сталност, непрекидност, задржавање успеха ученика током школовања, како на општем плану тако и из појединачних предмета. Дудал и Коланђело описују три теме које су у основи дефиниција о даровитим неуспешним ученицима:

- 1) *неуспех је разлика између потенцијалног постигнућа и актуелног постигнућа;*
- 2) *неуспех је разлика између предикованог и актуелног постигнућа;*
- 3) *неуспех је пропуштање да се развије и користи сопствени потенцијал (Шарановић-Божановић, 1980).*

Један од начина идентификације неуспешних ученика јесте примена тестова интелигенције. Неуспех ученика се истиче као последица ученикове лењости, немотивисаности и недовољног залагања. Један од најадекватнијих

путева превазилажења неуспеха, јесте управо пут изучавања наставе као водеће делатности. Питање неуспеха, односно успеха ученика везује се за следеће: да ученик буде пажљив, да схвати задатке, да пита, да покаже интересовање, истрајност. У зависности од критеријума оцењивања варира и проценат неуспеха. Ту се јављају и узроци неуспеха, односно два нивоа изучавања: *теоријски* и *практични* (Шарановић-Божановић, 1980).

Према Славину (Slavin, 1963) неуспешни ученици могу се сврстати у пет група према једном од следећих узрока:

- a) *неправилан однос према учењу;*
- b) *теškoће у усвајању наставног градива, повезане са оним што се обично назива недостатак способности;*
- c) *неправилно формиране радне навике и начин учења;*
- d) *незнање да се учи;*
- e) *недостатак сазнајних интересовања* (Малинић, 2009).

Успешни и неуспешни ученици се разликују према стиловима учења. Начин на који неко учи назива се *стил учења* и он се развија кроз интеракцију наследних и срединских фактора.

Могућност кретања на часу, насупротив пасивном седењу, може бити подстицајна за даљи рад и учење. Рад на мотивисању неуспешних ученика показао је да деловање саветника има најбоље ефекте у области мотивације за постигнућем. Укљученост родитеља је опажена као значајан фактор у превенцији и санацији неуспеха ученика. У многим мотивационим моделима, напредак у учењу и побољшање оцена виђени су као ученикови жељени исходи. Надзирање ученичких циљева, побољшање контакта времена наставника и ученика и употреба групних кооперативних техника утичу на смањење броја неуспешних ученика. Наставничко понашање које поспешује успех ученика подразумева: издвајање времена за упознавање ученика, фокусирање на позитивне особине ученика, подржавање веровања у ученикове способности и истраживање у смислу одређивања начина функционисања одељења. Кооперативно учење има јаке позитивне ефекте на постигнуће. Наставник који јасно изражава своја очекивања и који охрабрује и награђује залагање и напор у учењу, значајно подстиче мотивацију за учење свих, а посебно неуспешних ученика. Наставници могу поспешити мотивацију ученика ако им допусте да осећају да имају контролу над сопственим учењем. У циљу подстицања мотивације, школско учење би требало да буде интересантно, стимулативно и изазовно (Малинић, 2009).

Хартер (Harter, 1981) разликује пет димензија које чине мотивацију, при чему се посебно дефинишу унутрашња и спољашња мотивација.

У унутрашњу мотивацију спадају:

- a) бирање изазова;
- b) радозналост;
- c) независно савладавање проблема;
- d) независно размишљање;
- e) унутрашњи критеријуми за успех.

У спољашњу мотивацију спадају:

- a) бирање лаких активности;
- b) рад због оцене;
- c) зависност о наставнику у савладавању проблема;
- d) зависност о наставниковом мишљењу;
- e) спољашњи критеријуми за успех (Топалов, 2011).

Мотивација је ментални „покретач”, који укључује циљ, уложени напор, жељу и уживање у задатку. Све четири компоненте су активне уколико је ученик „заиста мотивисан”. Природа задатака, начин оцењивања, награђивање, мера аутономије која се ученицима омогућава, одређују ученичку мотивацију. Циљ представља незаобилазан корак у редоследу мотивисаног деловања. Процесни модел представља покушај синтезе неколико различитих теоријских приступа и постулата у циљу описа једног крајње сложеног и вишезначног појма као што је то мотивација (Топалов, 2011). Историја настанка појмова мотивације је дуга. Када је наставник центар у васпитно-образовном раду, онда он укључује средства спољне мотивације, а ако је више у центру ученик, онда се тежи ка томе да се оживе унутрашњи мотиви. Организам мора бити мотивисан да би учио, да се у учењу најбоље напредује ако је субјект мотивисан да учи, те тако мотивација је битан услов учења. Мотивација је основа за садашње понашање ученика. Мотивационе разлике узимају се све више у обзир приликом тестирања у школама, нарочито у покушајима да се лече они ученици који подбацују у свом успеху. Ученик може бити мотивисан различитим потребама. Те потребе доминирају учениковим понашањем, али не морају увек да делују на појачавање школског учења. Ученик који је мотивисан усваја оно што он учи брже од онога који није мотивисан. Одговарајући мотиви за учење укључују и опште и специфичне, као на пример, жељу да се учи, потребу за постигнућем и жељу за одређеном наградом или жељу да се избегне кажњавање. Добра разредна атмосфера, у којој је сваки ученик прихваћен од свог колектива, много помаже бољој мотивацији учења. Такође и такмичење увек делује мотивационо на све ученике. Онај ко се успешно такмичи осећа разне врсте социјалних признања и одређене видове сигурности.

Наставници који желе да негују такмичење у разреду морају бити свесни и тешкоћа које се у вези са њим могу јавити. Потребно је такође одредити који задаци треба да се остваре такмичењем. Такмичење са другима је јака мотивација за оне ученике који по свом појму о себи и по својим структурама потреба траже, жељни су статуса и потврђивања. Деца могу различито запазити и осећати вредности похвала и покуда. Похвала олакшава постигнуће код ученика. Оно што се истиче јесте да су мотиви и интереси најтешње повезани. *Интерес* се може одредити на основу активности које ученик бира у свом животу и којима је ангажован. Навијање ученика у разреду за оцене смањује мотивационе ефекте наставног рада (Ракић, 1970). Кључ делотворног награђивања јесте да се то чини на начине који подржавају ученичку мотивацију за учење који их не подстичу на закључак да се у активностима ангажују само да би зарадили награде (Brofi, 2015).

ЗАКЉУЧАК

Мотивацији за учење треба посветити посебну пажњу како би резултати у учењу били бољи и ученици били више мотивисани за учење. Да би наставници постигли ефекте примењивањем одређених мотивационих поступака у пракси, мора да постоји и заједничко разумевање самог појма мотивације. Потребно је да се ускладе очекивања и ученика и наставника у погледу деловања поступака, на тај начин би се избегла смањена мотивација за учење код ученика, а самим тим и одбојни став према наставним активностима, садржанима и школи уопште. Такође је важно да се успостави сарадња између наставника и ученика, у циљу да се ученици упознају са различитим начинима и облицима рада у настави, упознати их са самом природом мотивације и тиме какву она улогу има у процесу образовања. Указати им на поступке којима се развија мотивација код ученика за учење. То је кључ који води успеху како наставника, тако и самих ученика.

Литература

- Булајић, Н. (1990). *Мотивација за учење*. Београд: Војноиздавачки и новински центар.
- Brofi, Dž. (2015). *Motivating students to learn*. Beograd: Clio.
- Малинић, Д. (2009). *Неуспех у школској клупи*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Милошевић, И. (2019). Оцене и ставови ученика као фактори мотивације за учење страних језика. У М. Кундачина (ур.): *Учење и настава* (305–320). Београд: КЛЕТ, друштво за развој образовања.

- Палекчић, М. (1985). *Унутрашња мотивација и школско учење*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Петковић, А. (2011). *Учење страних језика и мотивација*. Београд: Задужбина Андрејевић.
- Ракић, Б. (1970). *Мотивација и школско учење*. Сарајево: Завод за издавање уџбеника.
- Sprenger, R. (2000). *Načelo samoodgovornosti, putevi ka motivaciji*. Beograd: P. S. „Grmeč”, Privredni pregled.
- Томчић, Л. и Момчиловић, М. (2018). *Потицање мотивације за учење из перспективе наставника*. Свеучилиште у Ријеци, Филозофски факултет у Ријеци.
- Топалов, Ј. (2011). *Мотивација у настави страног језика*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Шарановић-Божановић, Н. (1980). *Мogućност утицаја на когнитивни развој ученика који показују неуспех*. Београд: Институт за педагошка истраживања.

Jasmina S. Veljković

University of Niš, Faculty of Philosophy

THE ROLE OF MOTIVATION IN THE SCHOOL SYSTEM

Summary

In order for a person to motivate others, he must first find an adequate way to motivate himself. If we want to make the work with other people more successful, it is very important to know what motivates people in the environment. Motivation involves the process of initiating and directing human behavior, it is an internal force that drives us to achieve our goals and meet our needs. Greater curiosity and interest contribute to achieving greater success in all fields, and in particular the success of students in school. In contrast, lack of motivation impedes anything to be done in a better way. Poor motivation leads to failure, to the extent that one performs activities without ambition and with great difficulty. Studying the literature aims to determine what role motivation plays in the educational context, which is at the same time the basic goal. It also wants to point out the importance of motivation in teaching. The paper used the historical method as the basic method of historical research and analysis of the contents of pedagogical documentation. One of the basic tasks of teachers is to familiarize students with the nature of motivation and to teach them the procedures that develop motivation for students to learn. This is the key to the success of both the teacher and the students themselves.

Keywords: *Motivation, Teaching, Teachers, School, Students.*